

OVERDENKING

Mocht u na het horen van deze lezing denken: wat is me nu in vredesnaam eigenlijk verteld, dan bent u niet de enige. Beëlzebul, Satan, demonen en onreine geesten, wat moeten wij daar nu als moderne mensen mee?

Engelen en demonen, goede en kwade geesten, maakten een vanzelfsprekend deel uit van de wereld waarin Jezus leefde. En niet meer dan zo'n 500 jaar geleden maakten die ook in onze Westerse wereld deel uit van de realiteit. In heel veel culturen elders in de wereld is dat vandaag de dag nog steeds het geval. Mensen geloven dat er goede en slechte machten zijn die invloed proberen uit te oefenen en greep op je proberen te krijgen. En dat het van levensbelang is om die machten van elkaar te kunnen onderscheiden, om te weten waartegen je je moet verweren en waaraan je je kunt toevertrouwen. Toch niet zo'n hele gekke gedachte.

Een van de bekendste verhalen is dat van de verzoeking in de woestijn waar we horen hoe Jezus voordat hij de wereld ingaat eerst een confrontatie heeft met de de macht van het kwaad. Wie God zoekt kan die macht ook op zijn pad verwachten. De macht van de duivel, diabolos in het Grieks, wat zoveel betekent als: de verstoorder, degene die de boel door de war gooit, die uiteen drijft, verwarring zaait. Het soort verwarring waarin je niet meer weet wat nieuws is en wat nep-nieuws, wat echt is en wat fake.

Ooit zag ik een film die een sterke indruk op mij maakte, *Une affaire de gout*, vertaald; een kwestie van smaak -en dat verhaal kwam weer boven toen ik bezig was met deze tekst. Nicolas, een jonge man in Parijs leidt een eenvoudig, vrolijk en wat flierefluiterig leven, waarin geld niet belangrijk is en vrijheid het grootste goed. Zijn vriendin Béatrice verkoopt kranten en tijdschriften in zo'n typische kiosk op straat. Zelf obert hij in een duur restaurant. Op een dag komt daar een rijke zakenman eten, Dalemont, die hem vraagt zijn voorgerecht voor te proeven en te zeggen wat er allemaal aan ingrediënten inzit. Hij voldoet aan het vreemde verzoek, de klant is koning nietwaar?

Een paar dagen later vraagt Dalemont hem om zijn speciale voorproever te worden, hij zal hem vorstelijk betalen. Hij zegt een voorproever nodig te hebben omdat hij bang is iets verkeerd binnen te krijgen en hij maakt de indruk iemand te zijn met vreemde manies en obsessies. De jongen ziet dit wel en aarzelt, maar gaat toch op het aanbod in. Er wordt hem veel geld geboden.

Gedurende de film zie je Nicolas langzaam veranderen. Op den duur kent zijn vriendin hem niet meer terug. Hij raakt in de ban van Dalemont die hem volledig manipuleert. Dat doet hij heel subtiel, door hem ogenschijnlijk in vertrouwen te nemen. Deze zakenman geniet van zijn macht, die zo ver gaat dat hij de ander berooft van zijn eigen zelf. Als kijker weet je niet of je Nicolas nu een ontzettende eikel moet vinden, of diep beklagenswaardig, of allebei. Langzaam loopt het uit op een totale catastrofe.

De film begint als dat al gebeurd is. Je ziet Nicolas in de gevangenis praten met een psychologe, die hem vraagt hoe het zo ver heeft kunnen komen. De jongen weet het zelf niet en zoekt naar een antwoord. Aan het eind van de film zegt hij: ik was gefascineerd, ik wilde kijken hoe ver ik kon gaan. Al die tijd denkt hij dat hij zelf nog degene is die de touwtjes in handen heeft en kan stoppen op het moment dat hij dat wil. Hij ziet niet dat hij die allang uit handen heeft gegeven en zichzelf volkomen heeft uitgeleverd.

Als het huis leeg is dan hebben boze geesten vrij spel. Dat deze jongen zo gemakkelijk aan een ander de macht geeft over zijn leven wijst op een leegte in zijn leven, een leegte waar die ander zonder moeite in kon trekken, want de ruimte is onbezet. Er is niets dat weerstand biedt, geen principes, geen eigen stevigheid; er is geen tegenkracht. Zoals mensen ten prooi kunnen vallen aan alcohol en drugs door een leegte in henzelf die erom schreeuwt gevuld te worden. Als ze beseffen wie ze in huis gehaald hebben is het meestal te laat. Verslaving is een demon die hun geest en hun lichaam geheel bezet. *Hier woon ik*. Ook zonder de ervaring van een allesbeheersende verslaving kennen we denk ik allemaal wel het gevoel dat je de regie uit handen geeft, dat je gehoorzaamt aan verkeerde impulsen waar je helemaal niet aan gehoorzamen wilt, en het gevoel van beklemming en onvrijheid dat dat geeft. De vraag die dit verhaal aan ons persoonlijk en aan ons als samenleving stelt is: aan welke geesten verlenen wij onderdak, aan welke gedachten bieden wij gastvrijheid, kunnen zij zomaar hun intrek nemen?

Twee machten staan in onze tekst tegenover elkaar: een macht die een mens zijn eigen zelf ontnemt, die zijn huis bezet, hem onvrij maakt en de communicatie met anderen verstoort en de macht die een mens zijn eigen zelf teruggeeft, hem bevrijdt en de communicatie herstelt. Dat Jezus een eind maakt aan de macht van de demon wordt door sommigen met wantrouwen gezien. De macht die Jezus heeft zal wel van de duivel komen. En ja, hoe weet je dat nu, of je te maken hebt met een goede macht die van God komt of met de macht van de duivel?

De duivel, zegt Jezus hier, heeft maar één doel en daar kun je hem altijd aan herkennen. Hij wil geen macht delen maar zelf koning zijn.

Hij is erop uit om mensen hun eigen wil en hun eigen zelf te ontnemen en hun huis, hun ruimte voor zichzelf op te eisen. De God op wie Jezus zijn vertrouwen stelt is uit op het tegenovergestelde. Hij geeft zijn macht juist prijs, deelt ervan uit, is niet gericht op overheersing, maar samenspel. Hij schenkt mensen vertrouwen, zet hen in de ruimte en geeft hen kracht om het goede gaan doen. Bevrijding van mensen is nooit het werk van de duivel. Dan zou hij zichzelf ondermijnen. De duivel kent geen twijfel en geen medelijden, kent überhaupt niet het woord 'mede', hij wil niets anders wil kennen en dienen dan zichzelf.

Dat vond ik ook precies het demonische aan de zakenman in de film; dat er in hem werkelijk geen moment van aarzeling te zien is, geen ogenblik heeft hij medelijden met zijn slachtoffer. Hij ziet die jongen niet echt, en tegelijkertijd kent hij hem door en door, maar dat is puur instrumentele kennis, gericht op het vergroten van zijn eigen macht. Dat is precies het demonische van dictators. Om hun eigen macht te behouden en vergroten zijn ze er een meester in om anderen te manipuleren. Vaak geloven ze ook nog dat zij de mensen iets goeds brengen: orde, welvaart, een betere maatschappij. Maar die idealen zijn ondergeschikt geraakt aan hun eigen macht, en in hun gerichtheid daarop zien ze de mensen die ze al dat goeds willen brengen allang niet meer, die zijn tot instrument geworden en worden medogenloos uit de weg geruimd zodra ze hun macht bedreigen. Waarmee deze machthebbers in feite ook zelf hun menselijke vrijheid kwijt zijn geraakt en in de ban zijn van een duivels mechanisme.

In onze tijd is het nog steeds en meer dan ooit zaak alert te zijn om deze mechanismes te kunnen herkennen om er zelf niet aan ten prooi te vallen. Om onszelf steeds weer de kritische vraag te stellen wanneer wij in wat we doen en zeggen, bezig zijn met het vergroten of verdedigen van onze macht, onze eigen wil doorzetten, ons eigen imago proberen te beschermen -zodat we de ander niet meer zien en verlagen tot instrument. Want op dat moment heeft de duivel ons precies waar hij ons hebben wil.

In alles wat op onze weg komt hebben we een keuze tussen twee machten, zo wordt ons vandaag voorgehouden in deze teksten, een keuze tussen twee manieren van leven. Er is een macht die gericht is op geven, op dienen, op het de ander tot zijn recht laten komen. En er is een tegengestelde macht die gericht is op het overheersen van de ander.

In de film zijn beide machten aan het werk. Er is ook een tegenkracht te zien. Die wordt belichaamd door de vriendin van de jongen, Béatrice. Op het moment dat Dalemont ook haar probeert te manipuleren biedt ze weerstand en hij krijgt geen greep op haar. En zij blijft haar vriend aanspreken op wat hij doet, al wordt haar dit bepaald niet in dank afgenomen. Ze blijft hem herinneren aan wie hij was voordat hij zich uitleverde. Al zijn er vele momenten waarop ze machteloos is en niet tot hem door kan dringen, ze geeft dat niet op. En zij is het die hem opzoekt als hij helemaal in de war in een psychiatrisch ziekenhuis is beland. In die hel van verwarring en schuld laat ze hem niet alleen. Ze gaat niet bij hem weg, hoewel ze er alle reden toe zou hebben. Wonderlijk hoe sterk de macht is van liefde en trouw.

In de film is die uiteindelijk sterker dan de destructieve macht van de demonische man die ook zichzelf te gronde zal richten. Hier zien we gebeuren wat dit evangeliewoord zegt: hoe de sterke overwonnen wordt door de macht van een nog sterkere die hem zijn wapenrusting afneemt.

In Jezus is de macht van God, de kwetsbare kracht van liefde en trouw, uiteindelijk sterker en overtuigender is gebleken dan de macht van de tegenspeler die zich manifesteert in de mensen die zich tegen hem keerden. Die vreemde ongrijpbare macht vindt een weg om het schijnbaar onoverwinnelijke en immer voortwoekerende kwaad te ontmaskeren en zo te ontwapenen. De wonderlijke macht van de liefde die niet anders kan dan zichzelf trouw zijn en anderen trouw blijven, die zich niet van mensen afkeert in hun diepe verwarring en schuld maar hen daaruit wil bevrijden.

Gelukkig wie op die macht durven vertrouwen, gelukkig wie naar het woord van God willen horen en ernaar leven.